

Polskie przekłady pism Lutra

Spuścizna piśmiennicza, którą pozostawił Marcin Luter, jest niezwykle bogata i różnorodna, obejmując kazania, komentarze, katechizmy, po listy, traktaty teologiczne czy tłumaczenia Pisma św. (Nowy Testament 1522; cała Biblia 1534). Dzięki rozprzestrzeniającej się technice drukarskiej dorobek Reformatora szybko docierał do sąsiednich krajów, stanowiąc podstawę obcojęzycznych wydań „Lutra”, pozyskując tym samym zwolenników w całej Europie. W XVI wieku pojawiły się polskie tłumaczenia najistotniejszych dla szerzenia się wittenberskiej Reformacji druków: w latach 30. ukazał się w Królewcu *Mały katechizm Marcina Lutra*¹, a z 1574 r. pochodzi *Postylla domowa* przetłumaczona z inicjatywy pruskiego księcia Albrechta Hohenzollerna². Tłumaczem królewieckich dzieł Lutra był zasłużony dla kształtowania się literackiej polszczyzny pastor ełcki, luterański teolog i drukarz – Hieronim Malecki (1525/1526-1583). O *Postylli...* Lutra w tłumaczeniu Maleckiego XIX-wieczni jej tłumacze pisali: „*Książka ta niezawodnie dziś w całej Polsce jest bibliograficzną rzadkością. Myśmy znaleźli u nas na Szląsku w chłopskich ewangelickich chatach i mamy pod ręką dwa, dobrze zachowane egzemplarze.*”³

W późniejszym czasie w protestanckich drukarniach czy ośrodkach sprzyjających nowym religijnym poglądom ukazywały się kolejne wersje *Małego katechizmu*, przeznaczonego przede wszystkim dla kaznodziejów nauczających swoich wiernych, pojawiły się także polskie próby przekładu Lutrowej Biblii, tłumaczenia reformacyjnych pism dołączano również do publikowanych kancjonałów ewangelickich, m.in. drukowanych w Brzegu. Te zabytkowe druki zachowały się przede wszystkim w bibliotekach, chociaż, jak potwierdza przytoczony cytat, długo obecne były również w prywatnym posiadaniu wiernych, tam, gdzie tradycje konfesyjne szybko nie zanikły.

Należałoby podkreślić, że w obliczu wspomnianego ogromu prac polscy zwolennicy protestantyzmu długo nie mieli możliwości poznania w szerszym wymiarze bogactwa myśli Reformatora, jego zapatrywań na różne dziedziny życia indywidualnego czy społecznego, jego koncepcji organizacji nowego Kościoła oraz teologicznych argumentacji kształtujących nowe wyznanie czy zaprzeczających prawidłom zastanej organizacji kościelnej. W początkowym okresie ugruntowywania się nowego wyznania najistotniejsza była znajomość podstawowych zasad wiary, którą zapewnić miały katechizmy⁴ – *Mały...*, pierwotnie w formie tablic wystawianych w kościołach i szkołach, oraz znacznie poszerzający chrześcijański wykład wiary *Duży*

¹ Ks. T.W. [Tadeusz Wojak], *Mała książeczka*, „Zwiastun” 1962, nr 19, s. 287.

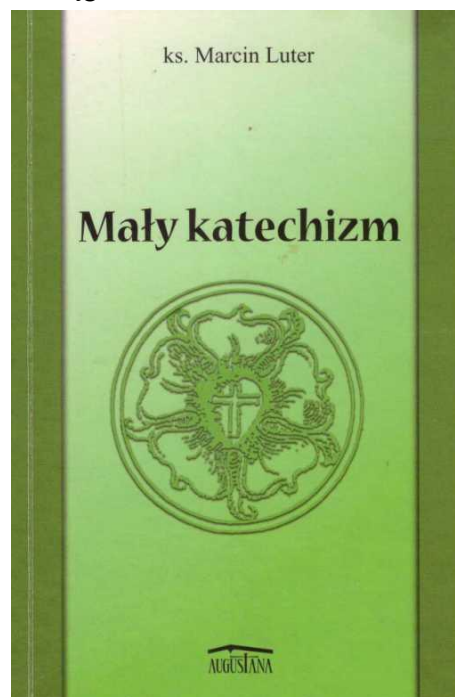
² Albrecht Hohenzollern (1490-1568) – ostatni wielki mistrz Zakonu Krzyżackiego, który po sekularyzacji państwa zakonnego w 1525 roku utworzył pierwsze w świecie państwo luterańskie, stając się protektorem rozwoju nowego wyznania. W powstałych w ten sposób Prusach Książęcych powstawała, głównie w Królewcu, polska literatura religijna, zaopatrująca w pisma protestanckie także wyznawców w Rzeczypospolitej.

³ Przedmowa Towarzystwa Ewangelickiego Oświaty Ludowej, jako wydawcy [w:] M. Luter, *Postylla domowa*, Cieszyn 1883, s. III.

⁴ Wykład zasad wiary w postaci katechizmu znany był już przed Lutrem, obejmując wyznanie wiary apostoelskiej i modlitwę Pańską, z czasem także rejestr grzechów śmiertelnych i cnót chrześcijańskich. Luter znacznie jednak tę formę nauczania zreformował, dołączając dziesięć przykazań oraz naukę o sakramentach (chrzcie i wieczerzy Pańskiej), także dodatek o spowiedzi. O układzie materiału w *Małym katechizmie* pisze ks. Andrzej Wantuła: „*Dekalog otwiera nam oczy na grzech, wyznanie wiary wskazuje drogę do zbawienia, modlitwa i sakramenty zaś dodają nam siłę na drodze zbawienia. Innymi słowy: przykazania Boże odkrywają przed człowiekiem chorobę, wiara wskazuje na nią lekarstwo, modlitwa i sakrament uczą to lekarstwo zażywać.*” (*Mały i duży katechizm Doktora Marcina Lutra*. Przetłumaczył i wst. opatrzył A. Wantuła, Warszawa 1962, s. 13-14). Tłumacz podkreśla również, że w stosunku do wcześniejszych tradycji katechizmowych dopiero od Marcina Lutra można mówić o właściwym katechizmie w Kościele, dopiero Reformator nauczał zrozumienia prawd wiary, a nie tylko pamięciowego ich wyuczenia.

katechizm. Niniejsze omówienie stawia sobie za cel przedstawienie wydanych samoistnie tłumaczeń „Lutra”, przetrwałych w zbiorach bibliotecznych i odnalezionych w katalogach, a w przypadku najnowszej literatury – dostępnych w mniejszym lub większym wyborze w wielu bibliotecznych księgozbiorach.

Według Lutra poznanie i zrozumienie prawd wyłożonych w katechizmach leżało u podstaw bycia chrześcijaninem: *Mały katechizm* służył do pamięciowego opanowania najprostszych zasad wiary i postępowania, zaś *Duży...* – głębszemu ich zrozumieniu. Oba wydane w 1529 roku w postaci drukowanej, w zamierzeniu Reformatora przeznaczone były dla proboszczów nauczających wiernych, dla ojców rodzin odpowiedzialnych za domowników, przede wszystkim zaś pisane były z myślą o dzieciach, spełniając także rolę podręczników do nauczania religijnych zasad niezbędnych do opanowania przez najmłodszych wrastających we wspólnotę wyznawców. Doceniane przez samego Lutra, najczęściej podlegały translatorskim zabiegom. Tylko XVI wiek przyniósł jedenaście różnych polskich wydań katechizmu, w tym w przekładzie wymienionego królewieckiego tłumacza (1546). *Cathechismus mały dla pospolitych plebanow y kaznodzieyow* (1615) czy *Mały katechizm dla pospolitey księży i kaznodziei z przedmowami...* (1725) – pod takimi tytułami drukowane były polskie tłumaczenia Lutrowego katechizmu, które ukazywały się w Królewcu, Toruniu, Wrocławiu czy w Brzegu. Dopiero w późniejszym czasie utrwali się skrócona nazwa, wraz z unowocześnianym tekstem, dostosowywanym do kształtujących się zasad polszczyzny. Można dodać, że niejedyni z polskich pastorów podejmowali się zadania dokonania własnego przekładu pisma uważanego przez samego Lutra za najważniejsze dla szerzenia prawdziwej wiary; w bibliotecznych katalogach zachowało się tłumaczenie warszawskiego pastora ks. Leopolda Otto⁵, ks. Jerzego Heczki⁶ – twórcy jednego z najpopularniejszych kancjonałów ewangelickich, przekład proboszcza parafii międzyborskiej – ks. Jerzego Badury (1845-1911)⁷ czy pastora ewangelicko-augsburskiej parafii w Lublinie – ks. Aleksandra Schoeneicha (1861-1939)⁸.

W 1883 roku staraniem Towarzystwa Ewangelickiego Oświaty Ludowej (stowarzyszenia zajmującego się szerzeniem piśmiennictwa religijnego wśród ludu Śląska Cieszyńskiego) wydany został nowy przekład *Postylli domowej*. Zbiór kazań wygłaszanych przez Reformatora domownikom i goszczącym w wittenberskim domu Lutrów sympatykom oraz współpracownikom (spisanych przez słuchaczy), po królewieckim wydaniu Maleckiego przełożony został przez cieszyńskich pastorów (Jerzego Heczkę z Ligotki Kameralnej, Jerzego Badurę z Międzyborza, Jana Pindóra z Cieszyna, Franciszka Michejdę z Nawsia oraz Karola Michejdę z Bystrzycy) i opublikowany w Cieszynie. W swojej przedmowie autorzy tłumaczenia zaznaczyli: „*Tuszmy sobie, iż wydaniem tej Postylli Domowej Dra Marcina Lutra oddamy ewangelickiemu polskiemu kościołowi niemałą usługę. Najprzód nie posiada nasz polski ewangelicki kościół prócz Małego Katechizmu, żadnego innego dzieła tego ojca naszego ewangelickiego kościoła w polskim języku, i nasz lud ewangelicki zna dotąd tego znakomitego męża Bożego tylko z tego, co inni o nim piszą i mówią, a nie z tego, co i jako on sam mówi. Jesteśmy przekonani, że to oglądanie go twarzą w twarz w jednej z jego najpiękniejszych prac przysporzy mu w sercach ewangelickich nie mało miłości i serdecznego przywiązania. Szczególnie zaś uważamy tę Postyllę Domową z jednego względu za nadzwyczajnie dla ludu naszego ważną i pożyteczną. [...] Luter w każdym kazaniu zakłada ten grunt pod budowę ewangelickiej pobożności i ewangelickiego życia, wyklada wszędzie*

⁵ *Katechizm Mniejszy i większy przy tem dodatek biblijny. Przetłomaczył z niemieckiego ks. Leopold Otto*, Warszawa 1859; *Mniejszy katechizm Marcina Lutra Doktora ś. Teologii. Obrobił Leopold Otto*, Cieszyn 1869 (wyd. 5: 1878).

⁶ *Mały katechizm dra Marcina Lutra który wyłożył i w miarę potrzeby dokładniejszej znajomości religii chrześcijańskiej uzupełnił Jerzy Heczko*, Cieszyn 1872 (wyd. 3: 1895).

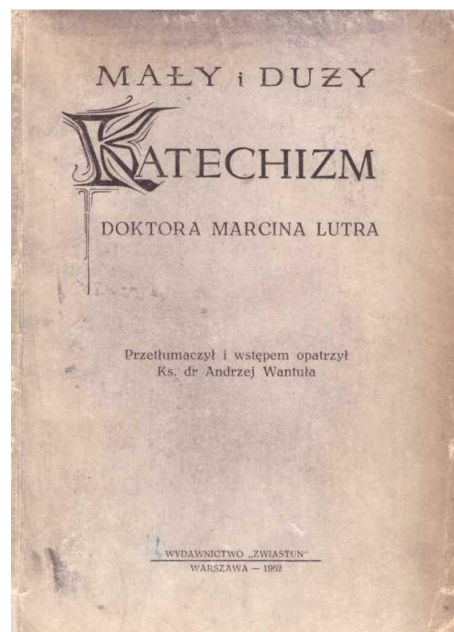
⁷ *Katechizm Międzyborski czyli mały katechizm Lutera pomnożony potrzebnymi wierszami z Pisma Świętego ku użytkowi młodzieży*, Międzybórz 1866.

⁸ *Mały katechizm doktora Marcina Lutra. Objaśnił Aleksander Schoeneich*, wyd. 5 popr., Łódź 1922 (wyd. 6 popr. 1930).

naukę pisma, i na niej opartą naukę naszego kościoła [...]”. Postylla..., opublikowana z okazji 400. rocznicy urodzin Lutra, na następne ponad sto lat pozostała jedynym polskim tłumaczeniem tego XVI-wiecznego zbioru kazań, przybliżając kolejnym pokoleniom czytelników nauki Reformatora skierowane do bezpośrednich jego słuchaczy, jego napomnienia do zgodnego z chrześcijańską wiarą życia oraz przemyślenia formułowane w poszanowaniu Pisma Świętego, z centralnie usytuowaną nowotestamentową opowieścią o Chrystusie. Ponad 800-stronicowy tom zachował się m.in. w zbiorach Biblioteki Śląskiej, zapewne także w niejednym cieszyńskim księgozbiornym prywatnym, pozostając świadectwem starych polskich pastorów o religijną edukację wiernych, łącząc ten cel z możliwością udostępnienia także innym dorobku Reformatora.

Publikowaniem prac ważnych dla utrwalenia wyznania zajmowało się będące spadkobiercą wydawcy *Postylli...* Towarzystwo Ewangelickie; jego nakładem wydana została *Rozprawa o wolności chrześcijańskiej* Marcina Lutra w tłumaczeniu ks. Oskara Michejdy (1885-1966), pastora parafii ewangelickiej w Bystrzycy (1917). To jedno z wczesnych pism reformacyjnych poprzedzone zostało obszernym wstępem dotyczącym okoliczności jego powstania. Polski pastor naświetlił okres rosnącego napięcia, które towarzyszyło wystąpieniu Lutra przeciwko nadużyciom szerzącym się w Kościele, wraz z ugodową jeszcze względem władz kościelnych postawą augustiańskiego zakonika. *Rozprawa o wolności...* napisana została z myślą o papieżu, którego władzy Luter jeszcze nie negował, w którego dobrą wolę i chęć uzdrowienia Kościoła przy zastosowaniu jego koncepcji wiary, jeszcze wierzył. *Rozprawa...* dołączona została do osobistego listu skierowanego do biskupa Rzymu. Jak możemy przeczytać w komentarzu, autor przy pełnych szacunku słowach kierowanych do adresata jednocześnie podkreślał, że nauk swoich odwołać nie może, a na temat dołączonej książeczki sądził, że „*kto ją zrozumie, ten znajdzie w niej całą treść chrześcijańskiego życia.*” Przygotowana przez Reformatora w wersji łacińskiej, jednocześnie z opublikowaniem krótszej niemieckiej, miała odeprzeć jednocześnie zarzuty stawiane „wichrzycielom”, że przedkładając usprawiedliwienie z łaski odsuwają wagę dobrych uczynków, dotychczasowego gwaranta zbawienia. *Rozprawa...* była tymczasem pochwałą szczerzej wiary, wypływającej z miłości, prowadzącej ku życiu zgodnemu z wymaganiami Stwórcy, jako wartości samej w sobie, w sposób nieprzymuszony realizowanej z wdzięczności za dar zbawienia. Doceniając ponadczasowość powstałej w 1519 roku rozprawy w swojej przedmowie ks. O. Michejda napisał: „... *myśli rozprawy o wolności chrześcijanina ujęte są w nader prostą szatę słów, ponieważ odstłonić i uzmysłowić chcą wewnętrzne doświadczenia, jakie każdy człowiek szczerze wierzący musi zrobić, a poruszają się zupełnie torami prowadzącymi z ewangelii Chrystusowej, na których kościół chrześcijański silno postawić pragnął apostoł Paweł – dlatego czytamy je, jak gdyby pisane były nie dla chwili, ale dla wieków.*”⁹

Po 1945 roku ukazały się kolejne przekłady pism reformacyjnych. Kilkakrotnie wydawany był *Mały katechizm* Lutra, którego wydawcą zostało oficjalne wydawnictwo kościelne (od 1962 r. „Zwiastun”), powołane do wydawania luterńskiego czasopisma, publikujące także inne materiały niezbędne ewangelickiej diasporze, w tym o charakterze użytkowym. W 1962 r. ukazało się nowe tłumaczenie katechizmów dokonane przez biskupa Kościoła, ks. dr. Andrzeja Wantułę¹⁰ – *Mały i duży katechizm doktora Marcina Lutra* (1962). Zasadnicze teksty poprzedzone zostały wstępem, w którym tłumacz przedstawił genezę powstania katechizmów, omawiając ich wyjątkowość na tle średniowiecznej tradycji katechizmowej, której przyświecała także chęć nauczania podstaw wiary. Wykład biskupa wzbogacił czytelników w wiele szczegółów – istotnych dla zrozumienia reformacyjnej dydaktyki, której istotną częścią były katechizmy – historycznych, obyczajowych, teologicznych i

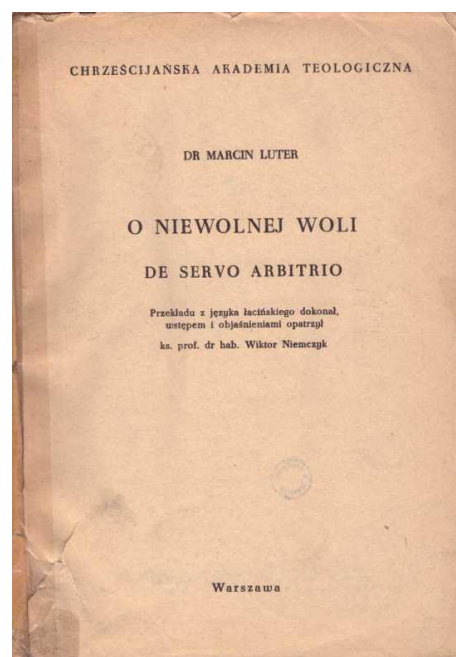
⁹ Na temat traktatu Lutra zob.: M. Uglorz, *Pobożność chrześcijańska według pisma Lutra „O wolności chrześcijanina”* [w:] *Teologia wiary. Teologia ks. Marcina Lutra i Ksiąg Wyznaniowych Kościoła Luterńskiego*. Red. M. Uglorz, Bielsko-Biała 2007, s. 203-209.

¹⁰ Ks. bp Andrzej Wantuła (1906-1976) – biskup Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w PRL (1959-1975), wykładowca Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, od 1966 r. profesor nadzwyczajny; przed objęciem urzędu biskupa proboszcz parafii wiślańskiej, m.in. członek i przewodniczący komisji przekładu Pisma Św. w Brytyjskim i Zagranicznym Towarzystwie Biblijnym.

dotyczących tłumaczonych tekstów. Badacze wielokrotnie już podkreślali, że zamiysł przygotowania przez Lutra katechizmów powstał w związku z powizytacyjną oceną katastrofalnego stanu wiedzy niemieckich wiernych. Katechizmy miały swoje określone miejsce w teologii i praktyce reformacyjnej, jak podkreślił tłumacz, również kaznodziejska praktyka ich autora, w tym wygłaszanie kazań w wittenberskim kościele, odcisnęła swoje piętno na katechizmowych pouczeniach, zmuszających do wewnętrznego zrozumienia prawd wiary. Po XIX-wiecznym tłumaczeniu ks. Leopolda Otto, było to następne tłumaczenie *Dużego katechizmu*. W podsumowującej translatorską pracę ocenie możemy przeczytać: „Luter był bogaty. Tym religijnym bogactwem opływają również jego Katechizmy, które sam zaliczał do swoich najlepszych i najwartościowszych prac. Zapewne częściowo treść Dużego katechizmu, uwarunkowana czasami, w których żył, należy dzisiaj do przeszłości. Jądro jego jednak pozostało zdrowe, świeże, krzepiące. Bogactwo Lutra, to, które zachowało wartość ponadczasową, może więc i dziś jeszcze ubogacić.” (s. 17) Przekład katechizmów ks. bp. Wantuły wydany został ponownie w 1972 roku (wyd. 2), i włączony do „Wybranych Ksiąg Symbolicznych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego” (Warszawa 1980) oraz późniejszych publikacji („Biblioteka Klasyki Ewangelickiej”, t. 4).

W 1977 roku ukazało się polskie tłumaczenie kolejnej ważnej pracy Marcina Lutra – traktatu *O niewolnej woli* z 1525 roku, odzwierciedlającego w istocie spór ideologii reformacyjnej z rosnącym w siłę humanizmem, którego najbardziej zapewne znanym i wpływowym przedstawicielem był uczyony, poeta, a także zwolennik odnowy Kościoła – Erazm z Rotterdamu. Wstęp do wydanej rozprawy zarysowuje, jak kształtowały się sporne stanowiska dwóch sławnych w XVI-wiecznej Europie ludzi – Lutra i Erazma, co ostatecznie doprowadziło do starcia adwersarzy. W odpowiedzi na pismo Erazma *O wolnej woli*, tak niezgodne z reformacyjną koncepcją zbawienia z łaski, wydrukowana została w Wittenberdze krytyczna względem wodza humanistów rozprawa. Jak napisał jeden z biografów Reformatora: „...[humaniści] *nie bali się Boga, bo wierzyli w człowieka, w jego siły i możliwość pokierowania przezeń własnym losem. Luter natomiast czuł, że wobec Boga jest „prochem nikczemnym” [...]*”¹¹. Polskie tłumaczenie rozprawy Lutra wyszło spod pióra ks. prof. Wiktora Niemczyka (1898-1980), bibliisty i rektora Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej¹², który we wspomnianym omówieniu przedstawia różnicujące obu autorów poglądy. Erazmowej wierze w niezależność, cnotę i moralność człowieka przeciwstawił Luter podległość wierzącego człowieka woli Bożej, w życiu duchowym – jego oddanie Bogu lub szatanowi. Obszerna rozprawa jest z jednej strony świadectwem XVI-wiecznych dyskusji o granicach ludzkiej wolności, z drugiej stanowi cenny wgląd w myśli Reformatora, odsłaniając najgłębsze pokłady jego teologicznych argumentacji za konsekwentnie budowanym wizerunkiem Kościoła opartego na autorytecie Pisma oraz na duchowej prawowierności wiernych.

Poza dziełami opublikowanymi pojedynczo, przekłady Lutra uwzględniane były również w wydawnictwach zbiorowych i sporadycznie znalazły się w pracach biograficznych dotyczących Reformatora. Tezy z 1517 roku przybite na drzwiach wittenberskiego kościoła zamieszczone zostały w przedwojennej książce Adolfa Rodenthalera¹³, wybór pism wzbogacił biografią autorstwa Andrzeja Ściegiennego (Warszawa 1967), gdzie znalazły się m.in. fragmenty rozpraw *O wolności chrześcijańskiej*, *O niewolnej woli*, także traktatu *O niewoli babilońskiej Kościoła*, gdzie Marcin Luter podważa zasadność siedmiu sakramentów uznawanych w Kościele rzymskokatolickim, pozostawiając zaakceptowane przez Reformację dwa (chrzest i wieczerzę Pańską). Wybrane teksty, m.in. 95 tez, trafiły do tomu *Myśl filozoficzno-religijna reformacji XVI-wieku* (Warszawa 1972). Pisma Lutra stawały się z czasem także obiektem zainteresowań naukowych, teologicznych, historycznym świadectwem przeszłości.

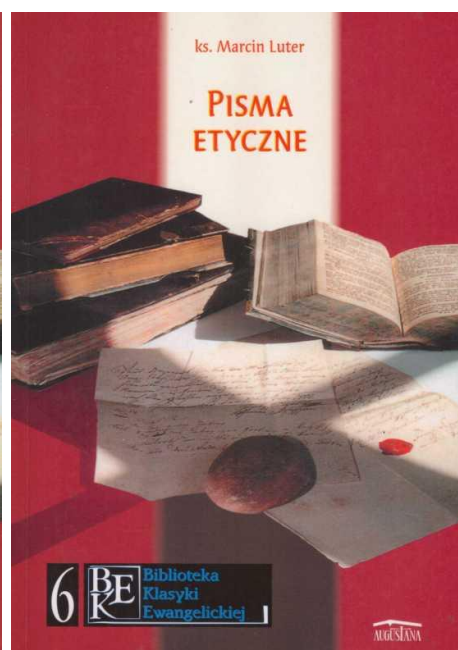
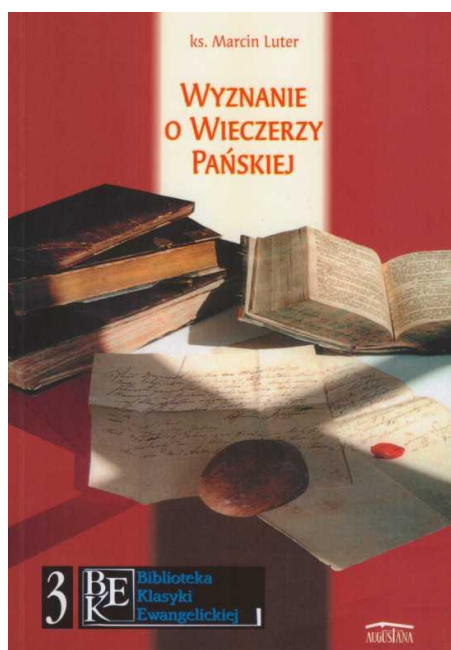
¹¹ A Ściegienny, *Luter*, Warszawa 1967, s. 21.

¹² M. Luter, *O niewolnej woli*. Przekł. z jęz. łac. dok., wst. i objaśnieniami opatrzył W. Niemczyk, Warszawa 1977 (Wyd. 2 – 1979).

¹³ A. Rodenthaler, *Doktor Marcin Luter. Życiorys Reformatora*, Łódź 1917, 1929; Warszawa 1960.

Po 1989 roku pojawiły się nowe możliwości prowadzenia działalności wydawniczej, także przez Kościoły i związki wyznaniowe. Publikacje dotyczące luteranizmu liczniej w związku z tym zaistniały w ofercie religijnej. Wśród opublikowanych tytułów znalazły się dzieła Lutra dotychczas w polskiej wersji nie znane. Należałoby przy tym oczekiwać, że przybliżanie spuścizny Reformatora dzięki zaistniałej swobodzie stanie się bardziej ukierunkowane lub zorganizowane. Jak zatem wygląda obecność Lutra wśród współczesnych najnowszych publikacji? Funkcjonująca od 1992 r. w Bielsku-Białej „Augustana” (oficjalny wydawca kościelny) podjęła się wydania najważniejszych pism wyznaniowych w ramach „Biblioteki Klasyki Ewangelickiej”. Nowa seria zaprezentowała między innymi pisma Marcina Lutra; po raz pierwszy opublikowane zostało *Wyznanie o Wieczery Pańskiej* (1999; 2014)¹⁴ – rozprawa powstała w toku reformacyjnych polemik, głównie na tle sporu z Ulrichem Zwinglim¹⁵ o sakrament ołtarza (o różne traktowanie obecności Chrystusa w komunijskim chlebie i winie), prezentując stanowisko Reformatora na temat tytułowej Wieczery. *Wyznanie...* stało się tym samym częścią reformacyjnej teologii sakramentalnej; została przedłożona adwersarzom w obronie poglądów broniących przez Lutra w imię dochowania wierności Ewangelii, co i tym razem popchnęło autora do spisania własnych interpretacji i przemyśleń.

W ramach „Biblioteki Klasyki...” ukazały się także *Pisma etyczne* (2009), wybór obejmujący ważne dla poznania etyki reformacyjnej rozprawy, w tym *O wolności chrześcijanina*, *O dobrych uczynkach*, *O życiu małżeńskim* czy *O świeckiej zwierzchności*. Dzięki tej zbiorowej inicjatywie translatorskiej¹⁶ zaprezentowane zostały przemyślenia Lutra na temat wielu sfer życia – od duchowej, prywatnej, rodzinnej, po publiczną, społeczną, polityczną¹⁷. Wybór nieznanych wcześniej pism, wraz z nowym przekładem *O wolności chrześcijanina*, jest nie tylko

świadectwem czasów XVI-wiecznej rzeczywistości, ukazuje także, podkreślany przez badaczy, renesans etycznych zasad Ojca Reformacji, ważnych także dla ludzi XXI wieku. Wychodząc od uznania ludzkiej grzeszności, prowadzi Luter w swoim nauczaniu ku osiągnięcia wewnętrznej wolności, odkrywanej w prawdzie Ewangelii, realizowanej w życiu godnym i sprawiedliwym, w służbie dla innych i oddaniu Stwórcy.

Sporadycznie pisma Lutra pojawiły się w ofercie wydawnictwa „Warto” działającego w ramach Centrum Misji i Ewangelizacji w Dziegielowie. Na szczególną uwagę zasługują wydane wspólnie z ewangelicką parafią z Krakowa *Drogowskazy chrześcijanina* (2009), książka wielokrotnie publikowana w ojczyźnie Reformatora i ciesząca się popularnością wśród tamtejszych czytelników. O inicjatywie „Warto” w internetowej reklamie można było przeczytać: „Drogowskazy chrześcijanina są książką wyjątkową na polskim

¹⁴ W tłumaczeniu ks. bp. Józefa Pośpiecha (1930-2003), proboszcza parafii w Zielonej Górze, bp. seniora Diecezji Wrocławskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP.

¹⁵ Ulrich Zwingli (1484-1531) – szwajcarski teolog, kaznodzieja, jeden głównych twórców ewangelicyzmu reformowanego; uznawał jedynie symboliczną obecność Chrystusa w sakramencie komunii, co doprowadziło do konfliktu z Lutrem. W wyniku tego sporu niemożliwe stało się utworzenie jednego stronnictwa, co zapewniłoby obozowi protestanckiemu większe szanse powodzenia w starciu i rzymskokatolicką ofensywą.

¹⁶ Tłumaczami poszczególnych pism zamieszczonych w tomie są ewangelicy księża, w tym wykładowcy CHAT; ks. Mirosław Czyż, ks. dr Dariusz Chwastek, prof. Karol Toeplitz, ks. Cezary Królewicz, ks. bp prof. Marcin Hintz, ks. Marcin Brzóska.

¹⁷ Interpretacja wybranych pism z tomu została przedstawiona przez dr. Jerzego Sojkę, zob.: J. Sojka, *Czytanie Reformatora. Marcin Luter i jego pisma*, Wisła 2014 (recenzja książki zob.: „Ewangelik” 2017, nr 2, s. 94-97), także na stronie internetowej PTEw: www.ptew.org.pl (zakładka „Recenzje”).

rynku wydawniczym. O inicjatywie „Warto” w internetowej reklamie można było przeczytać: „Drogowskazy chrześcijanina są książką wyjątkową na polskim rynku wydawniczym. Nieczęsto w naszym kraju wydaje się dzieła Lutra, tym bardziej wybory z jego pism i kazań, jeszcze rzadziej – kompilacje uporządkowane w rozważania na każdy dzień. Tym wszystkim są Drogowskazy...”¹⁸.

Kolejne przedsięwzięcie translatorskie podjęte zostało przez wydawnictwo „Tymbes” z Goleiszowa¹⁹. Prywatny wydawca postanowił przybliżyć polskim czytelnikom wykłady Lutra dotyczące Pisma św., które jako doktor teologii Reformator prowadził na uniwersytecie w Wittenberdze w latach 1512-1518. Zachowane do naszych czasów wykłady, m.in. na temat listów apostoła Pawła, odsłaniają początek drogi myślowej, którą przebył augustiański zakonnik, kaznodzieja, a ostatecznie twórca nowego wyznania. Jak podkreślają biografowie, w tekstach wykładów, stanowiących także owoc duchowych poszukiwań młodego zakonnika, zawarty został zarys kompletnej przyszłej teologii Lutra – teologii niezasłużonej łaski okazywanej wobec człowieka oraz teologii wiary jako jedynej drogi zbawienia. Jak zaznaczyli znawcy tematu, w przetrwałych rękopisach widoczne są również zapowiedzi późniejszych krytycznych zarzutów względem Kościoła i dostrzeganych przez Lutra religijnych nadużyć krytykowanych w następnych dziełach Reformatora. Staraniem goleszowskiego wydawcy ukazały się dotychczas trzy tomy wczesnych pism Wittenberczyka: *Komentarz do listu Judy* (2012), *Komentarz do listu do Rzymian* (2009; 2015) oraz *Komentarz do listu do Galatów* (2015). Można sądzić, że jest to początek cennej serii wydawniczej, ukazującej polskim czytelnikom kolejną część spuścizny Reformatora.

Na szczególną uwagę wśród przekładów zasługują nowe tłumaczenia sztandarowych dzieł Lutra. W 2011 r. opublikowany został współczesny przekład *Postylli domowej*. Tłumacz, a zarazem wydawca – Marcin Walter zrealizował samodzielnie to niełatwe translatorskie zadanie, uznawszy, że kazania Reformatora powinny trafić do czytelników w nowej wersji językowej, bardziej zrozumiałej w stosunku do dotychczas znanego XIX-wiecznego przekładu²⁰. Do tłumaczy Lutra dołączył także ks. Marcin Brzóska, proboszcz parafii ewangelickiej w Świętochłowicach, autor nowego przekładu *Małego katechizmu*, w wersji zgodnej zapewne z językowymi oczekiwaniami wyznawców (2014).

¹⁸ Tłumaczem *Drogowskazy chrześcijanina* jest członek parafii krakowskiej – Stefan Kozieł. Publikacja powstała z inspiracji tamtejszego proboszcza, ks. Romana Miklera (1949-2012), a projekt zrealizowany został wspólnie z „Warto”.

¹⁹ Założycielem Wydawnictwa „Tymbes” jest Eligiusz Czyż. Wydawnictwo rozpoczęło działalność w 2008 roku z celem publikowania nieznanych polskim czytelnikom arcydzieł literatury protestanckiej, w tym pism Marcina Lutra. Wydane przekłady są wynikiem zespołowej pracy tłumaczy.

²⁰ *Kazania ks. dra Marcina Lutra. Postylla domowa. Spisał V. Dietrich. Przekład M. Walter*, Kraków 2011 (o tym wydaniu *Kazań...* zob. szerzej: A. Sokół, *Polska książka ewangelicka po 1989 roku*, Katowice 2016, s. 164-165). Recenzja przekładu M. Waltera zamieszczona została na stronie internetowej Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego: www.ptew.org.pl (zakładka: „Recenzje”).

Można zauważyć, że wzorem XVI wieku początek obecnego stulecia zaowocował przekładem tych samych co przed wiekami dzieł Lutra, w tym *Postylli domowej*. Widoczne jest także, że najczęściej dokonywano tłumaczeń *Małego katechizmu*, uważanego przez samego Reformatora za jeden z najważniejszych jego druków. Przegląd najnowszych inicjatyw może być z kolei świadectwem szerszego zainteresowania różnorodnością spuścizny Wittenberczyka, w tym jego etyką, włączoną wszak w teologię i praktykę kaznodziejską. Pisma Marcina Lutra, jak już zaznaczono, dostępne są w zbiorach bibliotecznych, częściowo także w bibliotecznych zasobach cyfrowych, ponadto zainteresowani mogą znaleźć teksty reformacyjne na oficjalnej stronie luterańskiej (www.luteranie.pl) oraz na stronie 500-lecia Reformacji (<http://luter2017.pl/marcin-luter/dziela/>). Obecna względnie szeroka dostępność do „Lutra” w polskiej wersji, i to nie tylko za pośrednictwem publikacji drukowanych, może być zachętą do lektury, do indywidualnego spotkania ze spuścizną myślową i teologiczną ojca Reformacji. Osadzona w kontekście i obyczajowości epoki, uwzględnia wszak ponadczasowe przesłania ważne także dla chrześcijan XXI-wieku. Przegląd tłumaczeń może być wreszcie sygnałem do oceny translatorskich dotychczasowych prac Lutra, spuścizny pozostającej jeszcze w znacznej części niedostępnej polskim czytelnikom.

Bibliografia tłumaczeń Marcina Lutra zamieszczona jest na blogu Jadwigi Badury pod adresem: <http://catalographie.blogspot.com/2016/11/bibliografia-dzie-marcina-lutra-w.html>.